

СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Олена Сергіївна ПОЧАНСЬКА,

*доктор юридичних наук, доцент кафедри
правового забезпечення господарської
діяльності факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0003-3953-8660>*

В умовах розбудови правової соціальної держави, поглиблення інтеграції України у загальноєвропейський правовий простір, нагальною проблемою сьогодні стає захист прав і свобод людини і громадянина на рівні сучасних міжнародних стандартів. Посилення уваги до проблеми додержання прав та свобод людини і громадянина вимагає, зокрема, належного забезпечення та захисту прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі, що в сучасних умовах, насамперед, передбачає створення чіткого механізму забезпечення реалізації соціально-економічних прав засуджених, адже саме ця група прав є найбільш вразливою та залежною від загального стану розвитку країни та найбільше за інших зазнає змін та обмежень, зумовлених специфікою правового статусу особи, яка відбуває кримінальне покарання у вигляді позбавлення волі.

Незважаючи на численні праці у даній сфері, особливостям правового забезпечення соціально-економічних прав громадян, засуджених до позбавлення волі, не приділяється достатньої уваги, що й визначає актуальність даної статті.

Систему соціально-економічних прав і свобод, які є однією з найбільш численних видів прав і свобод громадян, котрі проголошуються та закріплюються в Україні на конституційному рівні,

складають економічні права і свободи — право на власність, право на підприємницьку діяльність, право на користування природними та іншими об'єктами суспільної власності, та соціальні права і свободи — право на працю, право на відпочинок, право на страйк, право на соціальний захист, право на житло, право на достатній життєвий рівень, а також право на охорону здоров'я, медичну допомогу та страхування. Закріплена у Конституції України система соціально-економічних прав і свобод повністю відповідає змісту положень найважливіших міжнародних документів у галузі прав людини, зокрема, — Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, конвенцій та рекомендацій щодо соціальних прав, прийнятих Міжнародною організацією праці, та ін.

Оцінюючи зміст, особливості реалізації та стан правового забезпечення соціально-економічних прав і свобод громадян, засуджених до позбавлення волі, насамперед, маємо зазначити, що під час відбування громадянами кримінальних покарань дана група прав і свобод завжди зазнає суттєвих обмежень.

Що стосується власне економічних прав засуджених, то слід зауважити, що засуджені, відбуваючи кримінальне покарання у місцях позбавлення волі, продовжують залишатися правоздатними та дієздатними суб'єктами майнових відносин, проте їх правовий статус зазнає істотних змін — позбавлення волі тягне за собою тимчасове (на час виконання покарання) позбавлення засуджених більшості економічних прав і обмеження можливості користування іншими правами, які належали особі до її засудження. Засуджений залишається суб'єктом права власності щодо майна, яке належало йому до засудження, але в умовах режиму ізоляції, зумовленого самим характером кримінального покарання, обмежується в праві володіння, користування та розпорядження ним. Так, зокрема, засуджений не має можливості безпосередньо користуватися майном, яке знаходиться поза місцями позбавлення волі, а розпоряджатися ним, тобто вступати у договірні відносини купівлі-продажу, обміну, дарування, заповіту, спадкування, може лише через обраного ним

представника за дорученням, засвідченим адміністрацією виправної установи. Право власності щодо майна засудженого, яке надійшло разом з ним до пенітенціарного закладу, також обмежується.

Конституційне право на соціальний захист у правовому статусі громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні, реалізується, насамперед через права на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення. Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу, засуджені до позбавлення волі, залучені до суспільно корисної оплачуваної праці за строковим трудовим договором, підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Засуджені мають право на загальних підставах на призначення та отримання пенсії за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника та в інших випадках, передбачених законодавством про пенсійне забезпечення. Пенсії засудженим призначаються територіальними органами Пенсійного фонду України за місцем відбування покарання. Особа, якій було призначено пенсію до відбування покарання, підлягає державному пенсійному забезпеченню на загальних підставах. Особа ж, яка набула право на пенсію під час відбування покарання, надає адміністрації виправного закладу клопотання про забезпечення необхідних умов для призначення їй пенсії за місцезнаходженням цього виправного закладу, у тому числі щодо виклику представників Пенсійного фонду України з метою подання необхідних документів безпосередньо особою, яка відбуває покарання, або представником особи, яка відбуває покарання, за нотаріальним дорученням. Виплата призначених пенсій особам, засудженим до позбавлення волі, здійснюється територіальними органами Пенсійного фонду України на рахунок установи за місцем відбування покарання. Із пенсій засуджених відшкодовуються витрати на їх утримання в установах виконання покарань (харчування, речове майно, комунально-побутові послуги та ін.), але не менш як 50% пенсії зараховується на особовий рахунок засудженого.

Право на охорону здоров'я є одним із найважливіших прав засуджених громадян, що безпосередньо впливає з конституційного права громадян України на охорону здоров'я і медичну допомогу.

Застосовуючи до осіб покарання у вигляді позбавлення волі, що обмежує їх можливості у реалізації цілої низки прав і свобод, держава бере на себе обов'язок щодо надання таким особам можливість отримувати медичну допомогу та проходити медичне лікування. Проте порядок реалізації та забезпечення права на охорону здоров'я має свої особливості.

Таким чином, охорона здоров'я осіб, засуджених до позбавлення волі, забезпечується системою медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних та платних форм медичної допомоги, передбачених чинним законодавством України. Проте, незважаючи на велику кількість нормативних документів, що складають нормативну основу для забезпечення права на охорону здоров'я засуджених громадян, на даний момент організація медичного обслуговування та надання медичної допомоги особам, позбавленим волі, є незадовільною, адже якість медичних послуг, які надаються громадянам, засудженим до позбавлення волі, знаходиться на вкрай низькому рівні, гостро відчувається брак ресурсів, обладнання, ліків та кваліфікованого персоналу, а самі медичні працівники залишаються залежними від керівництва установ виконання кримінальних покарань.

Отже, аналіз норм чинного законодавства України, що стосується регулювання суспільно-економічних відносин, дає можливість констатувати, що, незважаючи на прийняття останнім часом великої кількості нормативно-правових актів, спрямованих на адаптацію норм національного законодавства до міжнародних стандартів щодо захисту прав засуджених, існуючий наразі механізм забезпечення соціально-економічних прав і свобод осіб, засуджених до позбавлення волі, вимагає свого значного удосконалення, адже чисельні неузгодженості у нормативному закріпленні даного права, гарантованого Конституцією України, істотно знижують рівень його практичної реалізації. Серед основних проблем у даній сфері визначено:

– неузгодженість норм чинного законодавства України щодо дотримання соціально-економічних прав засуджених на рівні окре-

мих галузей права (трудового, кримінально-виконавчого, адміністративного та ін.);

– невідповідність змісту та обсягу соціально-економічних прав, закріплених у нормативно-правових актах чинного законодавства, нормам Конституції України, а також невідповідність національного законодавства міжнародним стандартам у галузі прав людини, зокрема, Мінімальним стандартним правилам поводження з в'язнями, Європейським пенітенціарним правилам та ін.;

– відсутність системного контролю органами державного влади за дотриманням норм законодавства щодо медичного забезпечення, умов утримання та праці засуджених в установах пенітенціарної системи, а також недостатнє забезпечення участі громадських організацій у здійсненні заходів контролю за дотриманням зазначених прав та ін.